

Patrimoniul artistic feminin în România comunistă

Studiu de caz: Geta Brătescu

Lect. univ. dr. Miruna Cărăușu
Universitatea „Dunărea de Jos” din
Galați
miruna.carausu@ugal.ro

Abstract:

Born and raised in a difficult period, artist Geta Brătescu builds herself inside an eternal mental workshop, being, at the same time, present in a concrete space. This conceptual artist builds through her work a crossing of space from the real to the unreal. Complex artist, Geta Bratescu puts Romania on the map of universal art by participating in the Venice Biennale in 2017. Using both brush as well as writing utensils, the artist builds visually and in the literary field, within different mediums of expression, from photography, collage, film, to installation and performance.

Keywords: artist, mental, space, conceptual, visually, installation

Considerată o artistă pionieră în practici conceptualiste în România comunistă, Geta Brătescu reprezintă un produs al artei românești din anii '60. Se naște în Ploiești și la finalizarea liceului se înscrie simultan la Facultatea de Litere și Filosofie, unde îi are profesori pe George Călinescu și pe Tudor Vianu, și la Școala de Belle Arte din București, unde studiază la clasa lui Camil Ressu. Exmatriculată de sistemul comunist în anul 1949, din cauza unor proprietăți ale familiei, artista reușește abia în 1969 să finalizeze studiile la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”. Ambele specializări vor fi prezente pe tot parcursul vieții artistei și îi vor ghida cariera.

Cu toate că situația creată de comunismul anilor '70 producea o oarecare libertate, exista o permanentă cenzură, ceea ce face ca artiști precum Geta Brătescu să-și producă creațiile artistice doar în lumina intimă a atelierului. În acest sens, putem spune că spațiul de lucru a devenit un refugiu destinat executării creațiilor personale. O mare parte a artiștilor români din anii '80 au creat artă manifest, și-au exprimat revolta față de regim prin intermediul artei și au utilizat producțiile lor artistice pentru a-și arăta părerea vis-a-vis de imposibilitatea de a comunica liber.

Geta Brătescu prezintă o producție de neoavangardă. Artist conceptual, ea folosește instrumentul de scris la fel de bine ca pensula, aceasta scriind enorm de-a lungul anilor. Paginile scrise se situează la intersecția dintre nuvelă, jurnal, chiar și roman. Făcând parte din seria unor artiști hăituiți de sistem, Geta Brătescu creează independent de locația fizică. În acest context, atelierul său - mediul de lucru - devine firul conceptual al unei povești. Într-o explicație pe logică topografică, artista utilizează spații existente ca surse pentru anumite lucrări. Exemplificăm cu seria *Medeea*, într-un spirit mediteranean.

Pe tot parcursul carierei, Geta Brătescu s-a afișat ca un artist complet, fiind o prezență motivată ce s-a remarcat prin lucrări de grafică, gravură, colaj, colaj textil, ilustrație de carte, tapiserii și filme de animație.

În anul 1974, artista expune la Galeria Nouă din București, o galerie pilot, sub egida *Laborator*, o serie de demonstrații cu tema *Artist și mediu*. Expoziția cuprinde fotografii, desene, detalii de ustensile tipografice, transformate în colaje, acestea devenind reale obiecte readymade. Denumite metaforic de artistă *Athanor*, *Transgresiune*, *Conexiune*, piesele devenite obiect, transpun, prin naiva lor unicitate, „mutația estetică a banalului”.¹

Artista primește aprecierea întregii cariere și pe plan internațional, prin participarea ca reprezentantă a țării noastre la Bienala de la Venezia, în anul 2017. Amplul proiect de participare, intitulat „*Apariții*” a reprezentat prima expoziție personală în Pavilionul României a unei artiste femeie. Proiectul expus de Geta Brătescu a fost compus din lucrări de grafică, instalație, film și fotografie și a fost curatoriat de Magda Barbu.

¹ Arghir Anca, Geta Brătescu , *Atelierul, the studio*, Ed. Sternberg Press, Berlin, 2013

Fig.1 -Foto din proiectul *Apariții*,² Bienala de Artă de la Veneția

După deschiderea evenimentului, ziarul *The Guardian*³ a titrat despre prestația artistei, referindu-se la o lucrare a acesteia, *Trezirea*, ca având „în sfârșit, parte, la 91 de ani, de pavilionul pe care îl merită”.

Fig.2 - Imagine din expoziția Geta Brătescu, Bienala de la Veneția⁴

Artista colaborează la redacția revistei de literatură și artă, *Secolul 20*, condusă de Dan Hăulică. Publicația se bucură de recunoaștere internațională și, pentru mult timp, și-a asumat calitatea de poartă culturală în perioada

² <https://salonuldeproiecte.ro/noutati/geta-bratescu-aparitii-prezentari-publice/>

³ *The Guardian* reprezintă un ziar fondat în 1821 în Regatul Unit.

⁴ <https://www.clujmanifest.ro/cultural/geta-bratescu-aparitii-aproape-60-de-ani-de-cariera-artistica-intr-o-expozitie-la-bienala-de-la-venetia/>

comunistă. Comunicarea cu lumea liberă, cu potențialul artistic și vizual european și nu numai, le-a asigurat artiștilor români un confort creativ. Rolul artei în cadrul revistei a fost de a asigura și personaliza prezentarea artistică. Geta Brătescu semnează ilustrația pentru diverse cărți, cum ar fi *Din isprăvile lui Nastratin Hoge*.

Fig.3- Copertă semnată de Geta Brătescu⁵

Filmul *Earthcake* (1992), realizat de Geta Brătescu, cu imaginea semnată de Alexandru Solomon, îndreaptă circumstanțele producerii actului artistic printr-un recurs la memorie.

Fig.4 - Imagine reprezentând o secvență din filmul Earthcake⁶

În anul 2008 primește titlul de Doctor honoris causa al U.N.Arte București, acordat pentru creația sa inovativă și pentru participarea la dezvoltarea artei românești contemporane.

⁵https://imagini.printrecarti.ro/images/products/originals/132/viorica-dinescu-nastratin-hogea-ilustratii-geta-bratescu_132102.jpg

⁶ <https://www.wikiart.org/en/geta-bratescu/earthcake-1992>

Fig. 5⁷- Doodle creat pentru Geta Brătescu

La 95 de ani de la nașterea artistei, motorul Google o omagiază prin acordarea unui *Doodle* special.

O lucrare emblematică pentru Geta Brătescu, instalația *Către Alb*, din anul 1976, demonstrează foarte clar preferința artistei pentru procesualitate. În cumulusul de fotografii alb-negru, artista intervine fiind acoperită de alb, spațiul atelierului de asemenea inundat de un alb imaculat. Pentru aceasta conceptul devine de o importanță majoră în înțelegerea artei, o parte importantă din opera sa surprinzând urgenta artificialitate. Prinsă într-o mișcare destul de contradictorie, o vastă parte din opera sa captează direcția tranzitorie de la cultură către natură.

Semnificativă în acest sens apare seria de obiecte ce reproduc chipul ca o mască al artistei, micșorând sau măbind apariția artificiului. Introducerea colajului cu diverse tipuri de materiale în construcția unor obiecte sau asamblaje conduce privirea publicului către subiect și induce stări diferite, de la umor la seriozitate, de la fantezie la gravitate și de la „rigoare conceptuală la inventivitate de neoprit”. În viziunea artistei, spiritul lucrării este redat prin viziune și raționament.

Complexul de lucrări *Apariții* însumează frânturi de libertate absolută, lipsind orice formă de constrângere politică sau socială. Transformarea celor mai simple elemente plastice, linia și cercul, prin expresie surprind chipul artistei într-o serie de ipostaze.

⁷ <https://stirileprotv.ro/google-doodle/cine-a-fost-geta-bratescu-romanca-celebrata-de-google-cu-un-doodle-special.html>

Fig.6⁸ - Expoziția de la Pavilionul românesc, Bienala de la Veneția 2017

Participarea artistei Geta Brătescu, la vârsta de 91 de ani, în spațiile dedicate României la Bienala de Artă de la Veneția, reprezintă un eveniment princeps în istoria participărilor țării noastre ca prima personală a unei artiste (expoziție solo). Alți participanți au fost: Ion Țuculescu în 1966, apoi Napoleon Tiron în 1988, urmat de Mircea Spătaru în 1990, Horia Damian în 1993, Ion Bitzan și Ion Grigorescu în afara pavilionului în 1997, Daniel Knorr în 1997 apoi Adrian Ghenie în 2015.

Menționăm faptul că artista participă încă din 1960 cu câteva lucrări la Bienala de la Veneția la Pavilion într-o expoziție colectivă. Îndrăgostită de orașul Veneția, artista publică volumul *De la Veneția la Veneția*⁹.

Artista lucrează în atelierul său, denumit „atelier continuu”, cu o tenacitate majoră. Își dezvoltă capacitatea de a-și crea un atelier mental indiferent de locul unde se află. Utilizează mediul textil realizând în anul 1980 seria *Medeea*, colaje din diverse tipuri de tesături pe care le coase cu mașina de cusut.

⁸ <https://www.news.ro/cultura-media/top-proiectul-geta-bratescu-aparitii-care-reprezinta-romania-la-bienala-de-arta-de-la-venetia-2017-intre-cele-mai-bune-1922411713102017051116976188>

⁹ Ed.Meridiane, 1970

Fig.7 - Lucrare din seria Medeea¹⁰

Geta Brătescu, Medeea - în grotă / Medea - in the grotto, 1980, decoupage realizat avec une machine à coudre sur țesătură, 90 x 40 cm, Colecția de Artă, MoMA, New York, © Geta Brătescu, U Photo: Stefan Sava

¹⁰ <https://medium.com/@camdenartscentre/geta-br%C4%83tescu-in-five-works-29743527aaf>

Fig.8 - Lucrare din seria Medeea¹¹

Fig.9 - Geta Brătescu, Jocul formelor

Realizează colajele din seria *Vestigii*, 1978, ce reprezintă o prelucrare din resturi de material textile textile ce au aparținut mamei artistei.

Fig.10 - Lucrare din seria Vestigii¹²

¹¹ <https://thegazeofparisienne.com/2021/12/01/geta-bratescu-1926-2018-une-des-artistes-les-plus-novatrices-de-notre-epoque/>

¹² <https://medium.com/@camdenartscentre/geta-br%C4%83tescu-in-five-works-29743527aaf>

Fig.11 - Lucrare din seria Vestigii¹³

Expune la Veneția o serie de fotografii intitulate *Alteritate*, 2002-2011, unde imaginea artistei apare într-un cadru controlat și totodată foarte spontan.

Fig.12 - Lucrare din seria Alteritate¹⁴

¹³ <https://www.postmodern.ro/articol/geta-bratescu-atelierul-artistului/>

¹⁴ <https://www.wikiart.org/en/geta-bratescu/alterity-2002-5>

Direcția creației Getei Bratescu, exprimată de artistă prin asumarea simbolului lui Esop¹⁵ centrează filtrul creativ pe depășirea nivelului de semn cultural devenind similar cu producția de artă. Putem înscrie opera Getei Brătescu într-o zonă de imaginație, realitate și cultură, personajele create de aceasta rezonând într-o mitologie personalizată. Cu toate că opera sa nu își asumă o investigație a proceselor psihice sau nu dezbate anumite mărturisiri autobiografice, fragmente din memorie străbat aproape inevitabil creația sa. Acest aspect ia naștere tocmai datorită mixului dintre preocuparea memoriei și gustul imaginației „iar reflecția se construiește prin transferul circular între două planuri: pe de o parte viața și realitatea, pe de altă parte, registrul artei, aflat sub specia imaginației și artificului”.¹⁶

Conform unor declarații ale artistei din *Jurnal în zigzag*, „desenul, la vedere sau în viziune este factorul cel mai important”. În viziunea artistei, mâna este liberă, dansează, se ajută de o riglă, apoi se lansează în plăcerea arcului de cerc, suprema rezolvare a artistului rămânând problema spațiului. Geta Brătescu declară că la finalul aventurii traseului său artistic, momentul cel mai important survine când aceasta își regăsește chipul.

Fig.13 - Artista în atelierul său ¹⁷

¹⁵ Esop - scriitor antic grec, intrat în istorie pentru fabulele scrise. (d.m. 564 î.Hr.)

¹⁷ <https://www.observatorcultural.ro/articol/geta-bratescu-aparitii-la-bienala-de-arta-de-la-venetia/>

Autoportret în oglindă, 2001

Fig.14 - Autoportret în oglindă¹⁸

Pentru Geta Brătescu, atelierul, spațiul sacru, destinat actului creativ, devine un refugiu din lumea murdară a politicului comunist, un ansamblu de aplicații textuale și non-textuale care cercetează calitatea relațiilor dintre „subiectivitate și specularitatea viziunii în domeniul reprezentării”¹⁹.

Tiparul uman, în viziunea artistei, semnifică axa însăși a actului creator ce reiese din predilecția acesteia pentru interpretarea unor capodopere ale literaturii universale. Deschiderea față de cunoașterea operei Getei Brătescu a crescut în momentul apariției „șantierului”, adică cercetarea documentației despre opera artistei.

Discuțiile din atelierul artistei au dezvăluit motivele de inspirație de la Esop până la Charlie Chaplin, iar latura umoristică, în nenumărate nuanțe, se asociază cu ideea jocului. Apetitul pentru relaționarea frecventă a comunicării spațiale se regăsește în opera artistei prin interpretarea în variante de imagini a unor creații universale. Seria de litografii și animații ce personalizează personajul Esop este mărturie în acest sens.

¹⁸ <https://www.observatorcultural.ro/articol/calator-printre-imagini-si-cuvinte-portret-de-artist-geta-bratescu/>

¹⁹ Serban Alina, Strategii ale autoreprezentării, p.159

Fig.15 - Lucrări din atelierul artistei²⁰

Fig.16 - Geta Brătescu în atelierul său²¹

²⁰ <https://www.observatorcultural.ro/articol/calator-printre-imagini-si-cuvinte-portret-de-artist-geta-bratescu/>

²¹ <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/evenimente/pierdere-pentru-cultura-romaneasca-a-murit-geta-bratescu-999366>

Scriitoarea Daria Ghiu spune în cartea sa: „În acest pavilion se vede artă”. România la Bienala de Artă de la Veneția descrie prețios și elegant anumite circumstanțe în direcțiile de exprimare în plan vizual ale artistei. Conform scrierilor sale, arta Getei Brătescu trece prin influențe de tipul neo-avangardist, dada sau neo-dada.

Printr-un accept al suprarealismului, artista realizează lucrări spontane atât în tehnica de pictură, cât și în desen. Șarpanta formelor se trasează automat prin încorporarea liniei cu mișcarea. Zona universului creativ al artistei conturează traversarea spațială a unui teritoriu intim. Întregul ansamblu de creație, compus din litografie, tapiserie sau desene cu mașina de cusut, colaje, desene, lucrări video, peliculă de film, creații tip performance, este marcat de o stare continuă de mobilitate.

Bibliografie:

Arghir Anca, Geta Brătescu, Atelierul, the studio, Ed. Sternberg Press, Berlin, 2013

Brătescu Geta, Secolul 21, Ed. Fundația culturală Secolul 21, 2017

Brătescu Geta, A.R., Ed. Fundația culturală Secolul 21, 2000

Brătescu Geta, Ziua și noaptea, Ed. Fundația culturală Secolul 21, 2004

Brătescu Geta, Peisaj cu om, Ed. Fundația culturală Secolul 21, 2002

Brătescu Geta, Jurnal în zigzag, Ed. Fundația culturală Secolul 21, 2015

Brătescu Geta, Atelier vagabond, Ed. Cartea Românească, 1994

Șerban Alina, Strategii ale autoreprezentării, Ed. Asociația pepluspatru, București, 2008

Webologie:

<https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/evenimente/pierdere-pentru-cultura-romaneasca-a-murit-geta-bratescu-999366>

<https://www.observatorcultural.ro/articol/calator-printre-imagini-si-cuvinte-portret-de-artist-geta-bratescu/>

<https://www.observatorcultural.ro/articol/geta-bratescu-aparitii-la-bienala-de-arta-de-la-venetia/>

<https://www.wikiart.org/en/geta-bratescu/alterity-2002-5>

<https://medium.com/@camdenartscentre/geta-br%C4%83tescu-in-five-works-29743527aaf>

<https://www.postmodern.ro/articol/geta-bratescu-atelierul-artistului/>

<https://salonuldeproiecte.ro/noutati/geta-bratescu-aparitii-prezentari-publice/>

<https://www.clujmanifest.ro/cultural/geta-bratescu-aparitii-aproape-60-de-ani-de-cariera-artistica-intr-o-expozitie-la-bienala-de-la-venetia/>

<https://stirileprotv.ro/googledoodle/cine-a-fost-geta-bratescu-romanca-celebrata-de-google-cu-un-doodle-special.html>

<https://www.news.ro/cultura-media/top-proiectul-geta-bratescu-aparitii-care-reprezinta-romania-la-bienala-de-arta-de-la-venetia-2017-intre-cele-mai-bune-1922411713102017051116976188>

<https://thegazeofaparisienne.com/2021/12/01/geta-bratescu-1926-2018-une-des-artistes-les-plus-novatrices-de-notre-epoque/>